

UTJECAJ DODATNOG INFORMIRANJA NA PROMJENU STAVOVA PREMA INVALIDIMA I MENTALNO RETARDIRANIMA U GRUPAMA RADNIKA IZ NEPOSREDNE PROIZVODNJE, ADMINISTRACIJE I RUKOVODSTVA¹

Milko Mejovšek
Vojislav Kovačević
Vladimir Stančić
Marija Novosel

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet za defektologiju

Originalni znanstveni rad

UDK: 159.99

S A Ž E T A K

Stavovi prema invalidima i mentalno retardiranim ispitanima su u tri grupe radnika, prije i poslije dodatnog informiranja o sposobnostima i mogućnostima osoba sa somatopsihičkim oštećenjima. Grupe su formirane od radnika iz neposredne proizvodnje, administracije i rukovodstva. Rezultati istraživanja pokazuju da radnici višeg socijalnog statusa imaju pozitivnije stavove prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima, da su stavovi prema invalidima pozitivniji od stavova prema mentalno retardiranim i da se dodatnim informiranjem može najviše utjecati na promjenu stavova kod radnika u neposrednoj proizvodnji. Međutim, promjene koje su se dogodile vrlo su male, što ukazuje da se radi o dubljim stavovima koje nije lako mijenjati, a također i na potrebu intenzivnog programa dodatnog informiranja u svrhu promjene stavova.

U posljednje vrijeme u našoj se zemlji provodi široka društvena akcija oko integracije osoba sa somatopsihičkim oštećenjima² u sve oblike društvenih aktivnosti. Socijalni status i mogućnosti svestranog razvoja i uključivanja u sve oblike društvenog života tih osoba velikim dijelom ovisi o stavovima koje prema njima zauzima uža i šira društvena sredina.

U našoj zemlji provedeno je malo istraživanja s ciljem utvrđivanja relacije između socijalnog statusa radnika i stavova prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima. Ipak, na temelju tih istraživanja (Kovačević, Novosel, Stančić i Vrbanić, 1978; Stančić, Tonković i Zovko, 1979; Mejovšek, Kovačević, Stančić i Novosel, 1980) moguće je postaviti hipote-

1. Istraživanje je provedeno u okviru projekta „Evaluacija načina formiranja javnog mnijenja o invalidima“.

2. Pod terminom „osoba sa somatopsihičkim oštećenjima“ podrazumijevaju se one osobe koje imaju znatnija oštećenja vida, sluha, motorike, kao i one koje spadaju u skupinu mentalno retardiranih.

zu da stavovi prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima nisu nezavisni od socijalnog statusa radnika. Ta opća hipoteza u ovom je istraživanju razgrađena na tri hipoteze: (H₁) Radnici višeg socijalnog statusa imaju pozitivnije stavove prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima; (H₂) Stavovi prema invalidnim osobama su pozitivniji od stavova prema mentalno retardiranim osobama; (H₃) Dodatnim informiranjem može se najviše utjecati na promjenu stavova u pozitivnom smjeru kod radnika u neposrednoj proizvodnji.

Cilj istraživanja sastojao se u tome da se provjere postavljene hipoteze analizom položaja tri grupe radnika: radnika u neposrednoj proizvodnji, radnika u administraciji i radnika na rukovodećim položajima, u diskriminativnom prostoru stavova, prije i poslije dodatnog informiranja. Stavovi radnika ispitani su dva puta, prije i nakon opširnog informiranja radnika o problemima i potencijalima invalidnih i mentalno retardiranih osoba putem internih tvorničkih novina i putem razglasa. Informacije su sastavili stručnjaci Fakulteta za defektologiju u Zagrebu.

Uzorci ispitanika formirani su metodom sistematskog slučajnog izbora u dvije velike organizacije udruženog rada na području grada Zagreba: JOSIP KRAŠ i TOZ. Uzorak radnika iz neposredne proizvodnje sastojao se od 70 ispitanika, iz administracije od 62 ispi-

tanika i rukovodstva od 65 ispitanika.

Treba napomenuti da prema prethodnim istraživanjima u okviru istog projekta, bilo na eksperimentalnom bilo na kontrolnom uzorku odnosno na totalnom uzorku, postoji tendencija pozitivnih stavova prema invalidnim osobama i tendencija negativnih stavova prema mentalno retardiranim osobama (Kovačević i suradnici, 1980; Stančić i suradnici, 1981).

Stavovi ispitanika prema invalidima ispitani su pomoću 19 varijabli, a stavovi prema mentalno retardiranim pomoću 18 varijabli. Tvrdnje pomoću kojih su stavovi ispitani odnosile su se na sposobnosti osoba sa somatopsihičkim oštećenjima, rad na radnom mjestu, uključivanje u socijalnu sredinu i karakteristike ličnosti. Upotrijebljene su binarne skale u kojima je odgovor 1 značio društveno nepoželjan smjer stava, a odgovor 2 društveno poželjan smjer stava.³

U obradi rezultata primijenjena je kanonička diskriminativna analiza prema programu Cooleya i Lohnesa (1971). Kako su u obje analize postojale tri grupe ispitanika, u dvodimenzionalnom diskriminativnom prostoru dvije međusobno ortogonalne diskriminativne funkcije maksimalno separiraju grupe. Značajnost izoliranih diskriminativnih funkcija testirana je Bartlettovim hi-kvadrat testom. Računska obrada podataka obav-

3. Varijable stavova navedene su u radu Mejovšek i suradnici (1980). Rad se nalazi u opisu literature.

ljena je u Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu.

I u prvom i u drugom mjerenju stavova prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima obje diskriminativne funkcije značajno separiraju ispitivane grupe u diskriminativnom prostoru. Diskriminacija grupa bila je nešto bolja u prvom mjerenju stavova.

Prva diskriminativna funkcija u oba mjerenja može se interpretirati kao generalni pozitivno usmjeren stav prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima. U oba mjerenja prva diskriminativna funkcija ima isti smjer. Prema tome, radi se o generalnoj tendenciji k pozitivnom odnosu prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima.

Tablica 1

Značajnost diskriminativnih funkcija u I mjerenju

Odstranjen korijen	C	C ²	Hi-kvad.	df	Q	% traga od D	% traga od R
0	.634	.402	150.	74	.0000	62.32	7.883
1	.537	.289	60.	36	.0075	37.68	3.639
Odstupanje varijanci				(H ₁) F = 1.129	Q = .0007		
Udaljenost centroida				(H ₂) F = 2.274	Q = .0000		

Tablica 2

Značajnost diskriminativnih funkcija u II mjerenju

Odstranjen korijen	C	C ²	Hi-kvad.	df	Q	% traga od D	% traga od R
0	.581	.338	128.	74	.0002	58.05	5.912
1	.519	.270	55.	36	.0207	41.95	3.260
Odstupanje varijanci				(H ₁) F = 1.298	Q = .0000		
Udaljenost centroida				(H ₂) F = 1.871	Q = .0002		

Tablica 3

Diskriminativne funkcije u I i II mjeranju

	I I	II I	II II	II II
SIN-1	.222	.517	-.175	.106
SIN-2	.332	.003	-.074	.333
SIN-3	.036	.147	-.277	.206
SIN-4	.559	.434	-.146	.022
SIN-5	.471	.393	-.108	.273
SIN-6	.656	.564	-.074	.046
SIN-7	.015	.152	-.069	.172
SIN-8	.324	.194	-.154	-.078
SIN-9	.410	.296	.041	.246
SIN-10	.333	.105	.034	.034
SIN-11	.226	.373	.031	-.151
SIN-12	.191	.276	-.454	.196
SIN-13	.404	.445	.084	.123
SIN-14	-.215	.108	.015	.037
SIN-15	.220	.156	-.052	.085
SIN-16	.328	.225	-.071	-.256
SIN-17	.239	.120	.091	-.098
SIN-18	.463	.509	-.199	.216
SIN-19	.210	.187	-.414	.436
SMR-1	-.070	.054	-.131	.231
SMR-2	.081	.128	-.056	.144
SMR-3	.211	.086	-.074	-.065
SMR-4	.038	-.170	-.036	.235
SMR-5	-.070	.012	-.074	.039
SMR-6	.039	-.032	.059	-.228
SMR-7	.210	.038	-.265	.237
SMR-8	.279	.101	-.155	.127
SMR-9	-.127	-.034	-.069	.075
SMR-10	.184	.107	-.320	.200
SMR-11	.305	.005	-.337	.207
SMR-12	.212	.184	-.318	-.029
SMR-13	.469	.321	.034	.025
SMR-14	.161	-.166	.003	.017
SMR-15	.042	-.021	-.067	-.019
SMR-16	-.092	.013	.294	-.105
SMR-17	.089	.139	.109	-.008
SMR-18	.025	-.010	-.407	.329

(SIN = stavovi prema invalidima,

SMR = stavovi prema mentalno retardiranim osobama.)

Tablica 4

Centroidi grupa u I i II mjeranju

	I I	II	2 I	2 II
Neposredna proizvodnja	-.838	-.773	.129	-.101
Administracija	.606	.534	.601	-.598
Rukovodstvo	.324	.323	-.712	.679

Treba, međutim, upozoriti da utvrđena pozitivna tendencija ima sasvim relativno značenje i to u okviru ispitivane tri grupe radnika. Na osnovi strukture prve diskriminativne funkcije u prvom, a isto tako i u drugom mjeranju može se zaključiti da je znatno više određuju mjere stavova prema invalidima, što zapravo ukazuje na općenito pozitivnije stavove prema invalidima nego prema mentalno retardiranim u ispitivanim skupinama (H_2).

Druga diskriminativna funkcija može se također u oba mjeranja interpretirati na približno jednak način. Međutim, za razliku od prve diskriminativne funkcije druga nema isti smjer u prvom i drugom mjeranju. U prvom mjeranju ona je pretežno negativno usmjerena, a u drugom je njen smjer pretežno pozitivan. Drugu diskriminativnu funkciju i u prvom i u drugom mjeranju definiraju one originalne varijable kojima se ispituju stavovi prema segregaciji i izolaciji osoba sa somatopsihičkim oštećenjima. Prema tome, radi se o istoj latentnoj dimenziji koja bi se u prvom mjeranju mogla interpretirati kao tendencija k segregaciji i izolaciji osoba sa somatopsihičkim oštećenjima, odnosno obrnuto, u drugom mjeranju kao

tendencija protiv segregacije i izolacije osoba sa somatopsihičkim oštećenjima. U definiranju druge diskriminativne funkcije više sudjeluju varijable za ispitivanje stavova prema mentalno retardiranim osobama.

Kada se analizira položaj centroida grupa u diskriminativnom prostoru u prvom i drugom mjeranju, vidljivo je da su grupe nešto više razmaknute u prvom mjeranju. Prema tome, može se zaključiti da je dodatno informiranje nakon prvog mjeranja neznatno pridonijelo povećanju homogenosti stavova ispitivanih grupa. Iako su se grupe nakon dodatnog informiranja približile u stavovima prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima, one se i nadalje značajno razlikuju. Neke promjene koje su se dogodile s obzirom na prvu diskriminativnu funkciju sastoje se u približavanju grupe radnika iz neposredne proizvodnje i grupe administrativnih radnika. U grupi radnika iz neposredne proizvodnje koja je u prvom mjeranju u odnosu na ostale dvije grupe imala najnegativnije, tj. najmanje pozitivne stavove, došlo je do poboljšanja stavova, a u grupi administrativnih radnika, što pomalo začuđuje, do smanjenja pozitivnog usmjerenja

stavova. U grupi rukovodećih radnika nije bilo nikakve promjene. Ta je grupa u odnosu na prvu diskriminativnu funkciju bliža grupi administrativnih radnika nego grupi radnika iz neposredne proizvodnje.

Kada se posmatraju ispitivane grupe prema drugoj diskriminativnoj funkciji, vidi se da nema bitnije promjene nakon dodatnog informiranja. U grupi radnika iz neposredne proizvodnje zapaža se mala promjena u poželjnom smjeru, a kod rukovodilaca mala promjena u nepoželjnom smjeru. Međutim, bez obzira na to, grupa rukovodilaca se znatno razlikuje od ostale dvije grupe naglašenim usmjerenjem protiv segregacije i izolacije osoba sa somatopsihičkim oštećenjima. Grupa administrativnih radnika u oba mjerenja najjače ispoljava tendenciju k segregaciji i izolaciji osoba sa somatopsihičkim oštećenjima. Promatrajući položaj te grupe s obzirom na obje diskriminativne funkcije, može se zaključiti da je, za razliku od ostale dvije grupe, ona vrlo nedosljedna. Najprije ispoljava najjače pozitivne opće stavove prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima, a zatim najjače negativne stavove kada se radi o segregaciji i izolaciji. Grupa rukovodećih radnika, prema ispoljenim stavovima, sveukupno zauzima najbolji položaj.

U toj grupi u obje diskriminativne dimenzije stavovi prema osobama sa somatopsihičkim ošteće-

njima imaju pozitivnu tendenciju i pokazuju najveću stabilnost. Moglo bi se pretpostaviti da su administrativni radnici najviše skloni prihvaćanju »teorija« prema kojima je za osobe sa somatopsihičkim oštećenjima najbolje da bora-ve u specijalnim ustagovima i da u proizvodnji rade u posebnim odjelima, kako se ne bi osjećali inferiornima.

Dobiveni rezultati pokazuju da stavovi prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima nisu nezavisni od socijalnog statusa.⁴ U ranijim istraživanjima Kovačević, Novosel, Stančić i Vrbanić (1978) i Mejovšek, Kovačević, Stančić i Novosel (1980) utvrdili su da postoji pozitivna povezanost između socijalnog statusa radnika (obrazovanja, položaja na radnom mjestu, obrazovanja roditelja, materijalnih prilika itd.) i stavova prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima, a to potvrđuju i rezultati ovog istraživanja (H₁).

Relativno male promjene položaja ispitivanih grupa u diskriminativnom prostoru nakon dodatnog informiranja potvrđuju da se dublji stavovi (takvima se mogu smatrati stavovi prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima) u pravilu teško mijenjaju. Najveće promjene, i to u pozitivnom smjeru, dogodile su se u grupi radnika iz neposredne proizvodnje. Jednim dijelom to je i zbog toga što su u početku stavovi te grupe bili najnepovoljniji (H₃).⁵

4. Socijalni status je definiran kao generalni položaj subjekta u socijalizacijskom, institucionalnom i sankcijskom sustavu (Saksida, Caserman i Petrović, 1974).

5. Stavovi radnika iz neposredne proizvodnje najmanje su povoljni možda i zbog toga što u neposrednoj proizvodnji da bi se postigla i prebacila norma (a od toga zavisi osobni dohodak), potrebne su odgovarajuće sposobnosti i maksimalno zalaganje svih radnika unutar radne jedinice, a osobe sa somatopsihičkim oštećenjima nisu uvijek u stanju da zadovolje očekivanja ostalih radnika u tom pogledu.

LITERATURA

1. Cooley, W. W. and P. R. Lohnes: Multivariate data analysis. John Wiley, New York, 1971.
2. Kovačević, V., M. Novosel, V. Stančić i V. Vrbanić: Utjecaj socijalnog statusa i informiranosti na stavove radnika prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima. Istraživanja na području defektologije I, Fakultet za defektologiju. Zagreb, 1978, str. 341-349.
3. Kovačević, V., M. Mejovšek, M. Novosel i V. Stančić: Povezanost karakteristika ličnosti i stavova prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima. Defektologija, 1980, Vol. 16, Br. 1-2, str. 67-88.
4. Mejovšek, M., V. Kovačević, V. Stančić i M. Novosel: Povezanost karakteristika socijalnog statusa radnika i stavova prema invalidima i mentalno retardiranim osobama. Defektologija, 1980, Vol. 16, Br. 1-2, str. 95-106.
5. Saksida, S., A. Caserman i K. Petrović: Social stratification and mobility in yugoslav society. Some yugoslav papers presented to the 8th world congress of I.S.A.; University of Ljubljana. Ljubljana, 1974, pp. 211-274.
6. Stančić, V., F. Tonković i G. Zovko: Profesionalna integracija slijepih. Defektološka biblioteka br. 1, Fakultet za defektologiju. Zagreb, 1979.
7. Stančić, V., V. Kovačević, M. Mejovšek i M. Novosel: Promjena stavova prema osobama sa somatopsihičkim oštećenjima u funkciji informacija. Defektologija, 1981, Vol. 17, Br. 1-2 str.

CHANGES IN ATTITUDES TOWARDS PERSONS WITH PHYSICAL OR SENSORY IMPAIRMENTS AND MENTALLY RETARDED PERSONS IN BLUE COLLAR WORKERS, WHITE COLLAR WORKERS AND MANAGERS AFTER ADDITIONAL PROGRAM OF INFORMATION

S u m m a r y

Attitudes towards persons with physical and sensory impairments and mentally retarded persons were studied in three groups of workers, before and after a systematic program of information on characteristics of disabled persons. The groups were comprised of blue collar workers, white collar workers and managers. The results of this study indicate that workers of higher social status have more favourable attitudes towards persons with physical, sensory and intellectual impairments. Attitudes towards workers with physical and sensory impairments are more favourable than attitudes towards mentally retarded persons. An additional program of information is most effective in changing attitudes of blue collar workers. However, the observed changes in attitudes were rather slight. This points to the fact that the attitudes studied are rather strong, not easily modified, and that a more intensive program of informing should be carried out, if attitude changes are expected.